

Oral History Kosovo

INTERVJU SA NEDŽMIJOM ZEĆIRIJEM

Priština | Datum: 29. mart 2022.

Trajanje: 59 minuta

Prisutni:

1. Nedžmi Zećiri (Intervjuisani)
2. Anita Susuri (Sagovornica)
3. Renea Begoli (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] – dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Anita Susuri: Gospodine Nedžmi, ako možete da se predstavite, da nam kažete nešto o sebi o vašem poreklu?

Nedžmi Zećiri: Da. Pozdrav za vas i vašu emisiju. Ja se zovem Nedžmi Zećiri, rođen sam 11. maja, '58. u Podujevu. Geneza moje porodice je iz sela Belasica to je zadnje selo na granici sa Srbijom. Došli smo iz Toplice u godini, negde 1878, kad su Srbi poterali Albance sa njihovih imovina u Toplici. Zvao se Niški sandžak¹. U to vreme je moj deda sa svojom porodicom i pradedom došao u selo Belasica. Tu je rođen moj otac i stričevi, tetke. Moj se otac iz tog sela preselio na drugo selo.

Moj deda, Bejtuš Belasica poznat u to vreme kao sposoban čovek, u to vreme se družio sa jednim Ahmet Seljacijem iz područja Šalje. Bili su ljudi koji su imali puno stoke, mnogo. I jednog dana on odluči da proda tu imovinu i da pobegne u ravnici Podujeva u tom predelu, u selu Svečnje. Kupili su imovinu, prodao je stoku, prodao je imovinu koju je tamo imao jer je bio u opasnosti od Srba, jer je bio na granici sa Kuršumlijom u toj zoni i sa Leposavićem na drugoj strani. Zbog opasnosti, proda imovinu i misli o tome da kupi imovinu u jednom selu zvanom Svečnje.

Moj otac je u to vreme imao šest godina bilo je još pet mojih stričeva, i dve moje tetke. Međutim, dok još nije doneo celu porodicu Srbi su mu upali u zased zajedno sa nekim Albanskim špijunima kao i uvek što je bilo takvih ljudi, vazali Srba i ubiju ga kad je imao 37 godina. One majke su morale, njihove žene da uzmu decu i zajedno sa nekim od braće mog dede su došli u selo Svečnje. Siromašni, ostali bez oca, ostali bez imanja.

Šta se desilo? Tu je moj otac dok je imao šest godina došao u selo Svečnje, kao što rekoh. Bavili su se poljoprivredom, radili su sa stočarstvom i u jednom siromašnom stanju. Sve ovo što pričam, kažem, to se desilo negde pre 1930, negde 1927-8. ako se ne varam. Onda je odrastao otac i troje braće. Prvo je jedan od njih otišao da radi u Starom Trgu u Trepči. Išao je putem peške iz Svečnje sa nekim

¹ Niški sandžak je bio administrativna jedinica Osmanskog carstva od 15 veka do 1878. godine. U početku je bio u sastavu Rumelijskog pašaluka. Granice su mu se menjale, a više puta je bio ukidan i ponovo osnivan. Godine 1846. je uzdignut u rang pašaluka (administrativnu jedinicu prvog nivoa). Nakon 18 godina postojanja Niški pašaluk je ukinut, a njegova teritorija je prvo pripojena Dunavskom, zatim Prizrenskom i na kraju Kosovskom vilajetu.

prijateljima i drugovima. Prihvate ih i zaposle u kombinatu, u rudniku Trepča. Kad je moj otac otišao tamo sa svojom braćom, mojim stričevima bili su mnogo mladi negde 16 godina. Morali su da rade u rudniku, posao je bio težak. Zaposlili su se.

Prvo su živeli... jer je bio dugačak put nije bilo prevoza, negde desert sati peške od Podujeva po nekim selima pa do Starog Trga, dakle do rudnika. Tu su stanovali po, bili su stanbeni blokovi za samce, bez porodica. Živelo je njih četvoro-petoro, šestoro u jednoj sobi sa krevetima. Bile su neke zgrade koje su izgradili Englezi, jer je Trepča pre bila kolonizovana od strane Engleza, verujem da znate. Tu su stanovali, kad su mogli išli su, išli su kući nakon nedelju dana, dve. Posećivali su familiju, ali su bili bez [svoje] porodice.

Vremenom su dobili stanove od Trepče, kasnije kad su stekli neki staž. Oženili su se i uzeli svoje porodice, dobili su stanove. Ja sam rođen u Podujevu, iako je tada otac bio u Mitrovici, jer u to vreme iako si bio u Mitrovici žene su morale da odu na selo kako bi radile jer smo bili u zajednici, zajedništvo. Ja sam ceo moj život proveo, do moje 40. godine, u Mitrovici. Završio sam osnovnu na severu [Mitrovice] onda i gimnaziju.

U vreme kad sam ja završio osnovnu, severni deo je imao školu, do četvrtog razreda osnovne. Više nije bilo, jer nije bilo Albanaca. Postepenu su Albanci dobijali stanove i povećao se broj Albanaca i dece. Sa velikim poteškoćama se otvorila škola do osmog razreda, ali bili su neki ljudi koji su pomagali ovom procesu. I prva generacija koja je završila osmi razred na severu je bila moja, jer [je pre bilo] samo do četvrtog. Bilo je otpora od Srba da se to ne dopusti, ali se završilo.

I gimnaziju sam završio u Mitrovici u "Silvia Tomazini" škola koja... mnogo dobra gimnazija, mnogo jaka. Negde '73. - '74. godine sam počeo. '77. - '78. sam završio gimnaziju i onda sam pošao za Beograd da bi završio Medicinski fakultet. Registrovao sam se tamo na Medicinskom fakultetu i završio dve-tri godine. Bio sam fudbaler u to vreme i profesionalac, bavio sam se i sportom. U Beogradu si mnogo morao da radiš, nismo imali ljude, nismo imali... jedno teško stanje. Roditelji sa jednom platom. Sa nekim stipendijama, ustvari Trepča nam je davala u to vreme, pomogle su nam te stipendije. Pomagale su nam jer sam imao roditelje i dva strica, i ujaka sam imao u Trepči.

Završio sam dve godine fakulteta u Beogradu, onda sam prešao u Kragujevcu. Igrao sam fudbal u jednom klubu u bivšoj Jugoslaviji. Još dve godine sam završio u Medicinskom fakultetu u Kragujevcu. Poslednje godine sam se vratio, pošto sam bio u kontaktu sa jednom drugaricom iz razreda sa kojom smo počeli u međuvremenu da se zabavljamo i bila mi je simpatija, sa kojom sad živim. Ona je doktorka Sebahata Zećiri moja supruga sa kojom sam proveo život privatno a i poslovno. Kojoj se zahvaljujem za podršku koju mi je dala zajedno sa mojim roditeljima.

Anita Susuri: Gospodine Nedžmi, hoću da se vratim da vas pitam nešto jer mi je vrlo interesantno to što ste pomenuli da je vaš otac radio...

Nedžmi Zečiri: Tako je.

Anita Susuri: Pre Drugog svetskog [rata], zanima me da li je radio i tokom rata jer je u vreme Drugog svetskog rata u Trepči bilo i [ratnih] zarobljenika. Da li imate neku priču o vašem ocu?

Nedžmi Zečiri: Da, da. Ne, tako nešto mi nije ispričao tata, Tata, godine, negde u Trepči je počeo ako se ne varam, negde '50ih, '48-'50, u to vreme je počeo u Trepči. U stvari, da o tom vremenu, ali nešto u vezi robova mi nije pričao. Bio je težak posao. U početku su mnogo radili na suvom bušenju u prašini. Težak posao, izuzetno težak. Na svu sreću, moj otac je, dok je bio u Kišnici, išao u školu za službenike, a kasnije i fakultet. Školovanje mu je pomoglo, jer je tata postao inženjer rudarstva kasnije, a počeo je kao fizikalac.

Kasnije je završio školu koju je kombinat uzeo za podizanje kvaliteta radnika. Bio je poslovođa, a kasnije i inženjer. Težak posao, težak posao. I ja sam srećom video taj posao rudara, jer sam kasnije radio i kao doktor. Kad sam završio fakultet '84-'85, ja sam se zaposlio u Zvečanu, u ambulanti medicine rada. Imao sam stipendiju, tu sam bio u jednom stanju kao mladi lekar i imao sma puno posla sa rudarima. Ako imate neko pitanje o ovom procesu, da ne elboriram ja previše.

Anita Susuri: Da, ali me zanima period kad ste vi bili dete to su dakle bile '60te.

Nedžmi Zečiri: Tako je.

Anita Susuri: Bio je to i težak period zbog svega što se dešavalo u periodu Rankovića, odnosno kretanja stanovništva. Kako se vama činio grad i društvo u to vreme?

Nedžmi Zečiri: Realno ti kažem, ja sam studirao medicinu u Beogradu i u Kragujevcu '70ih godina, '77. - '78. je bilo vreme kad sam ja pošao za Beograd. Iskreno ti kažem nisam se osećao kao inferiornim ili ignorisanim. Spavao sam u sobama sa Srbima, po [studentskim] domovima. Kod mladih se nešto tako nije videlo. Ali tokom ispita, kad smo ušli da položimo ispit desilo se da sam rekao profesorici, pričaću ti o jednom interesantnom detalju: "Molim te da li možeš ovo pitanje da prevedesh na albanskom, onda ću ja da ti odgovorim na srpskom?" Uzela je indeks i bacila u lice. Profesorica mi je bacila u lice. Rekla mi je: "Ako hoćeš na albanskom, imaš Tiranu i Prištinu. Ovo je Srbija ovde moraš na srpskom", i oborila me je s ispita. Dakle, toga je bila kod profesora. Znao sam za osmicu, devetku a dali su mi šesticu.

A ovako u društvu sam bio čovek koji je poznavao jezik, jer sam odrastao na severu Mitrovice nisam imao mnogo... realno ti kažem. Ne mogu reći nešto što... samo mogu da kažem da se nisam osećao loše. I Albanci generalno, život koji nije, nisam se mnogo razlikovao kao Albanac kod ljudi ili kolega, a kod nekog profesora da, kod nekoga, a kod nekoga ne. To je bio taj period.

Anita Susuri: Rekli ste da ste dobili od Trepče stipendiju...

Nedžmi Zećiri: Da, tako je.

Anita Susuri: Kako je došlo do celog ovog transfera sa Kosova u Beograd? Kako se to vama činilo?

Nedžmi Zećiri: Jedan interesantan život, jedan dobar život, život bez nekih nevolja. Bio je prevoz sa vozom, sa autobusom. Niko mi nije rekao: "Hej, ti si Albanac šta tražiš ovde ili šta radiš tamo?" Učio sam, poznavao sam jezik. Srpski, na srpsko-hrvatskom su bile knjige. Mogao si da se krećeš svugda po Jugoslaviji sa, dakle... zdravstvenu uslugu si mogao da dobiješ gde god si hteo. Gde god si hteo u Ljubljani, u Zagrebu, u Makedoniji sa zdravstvenom knjižicom. Tako da, igrao sam fudbal družio sam se sa Srbima. Većina su bili takvi, sa Bosancima, sa Crnogorcima, sa Hrvatima, i Slovenima i tako.

Anita Susuri: Rekli ste da ste se osim studija bavili i sportom...

Nedžmi Zećiri: Da, sportom.

Anita Susuri: Da li ste imali i društveno-kulturalni život?

Nedžmi Zećiri: U to vreme u Beogradu nije bilo mnogo nekih urduženja koja su direktno... jer me je sport više privlačio. A u Kragujevcu sam bio jedini Albanac na medicini, nije bilo drugih jer to tako bilo... Ali ja sam igrao fudbal u klubu "Radnički" Kragujevca, tako se zvao u to vreme i bio sam blizu Mitrovice jer sam tada u Mitrovici živeo. Od Beograda do Mitrovice ima 365 [kilometara], od Kragujevca 200. Činilo mi se bliže i prešao sam na igranje fudbala u to vreme. To je bilo na kraju '70ih, na kraju. Dakle, kretao sam se, skoro sam svake druge nedelje išao kući. Nedostajalo mi je, bio sam blizu, Kragujevac, Beograd. U potpunosti nemam ružne reči o tom periodu života što se tiče života kao Albanac. Po foli për në Serbi kur kam jetue.

Anita Susuri: Rekli ste da ste se vratili od Mitrovice posle studija...

Nedžmi Zećiri: Da.

Anita Susuri: I zbog stipendije ste morali da nastavite...

Nedžmi Zećiri: Moja porodica je bila tu, imao sam devojku sa kojom smo se verili i ona je takođe bila u medicini u Prištini. Ona je dolazila da me posećuje s vremena na vreme u Beogradu i Kragujevcu. I nedostajala mi je, hteo sam da budem blizu nje. Zadnje godine sam došao ovde, zaposlio sam se u Zvečanu u ambulanti medicine rada. Nastavio sam da radim '80... U stvari, otišao sam na odsluženje vojnog roka nakon što sam završio fakultet. Već sam počeo da radim nakon dva meseca. Bio sam u vojnoj službi u bivšoj Jugoslaviji kao lekar.

Anita Susuri: Na koje mesto ste otišli?

Nedžmi Zećiri: Bio sam, prvo u Trebinju ovde u Crnoj Gori, na granici sa Bosnom. Onda u Novom Sadu dva meseca i drugih meseci sam bio u Sloveniji. Na drugim mestima, u Kranju, Škofja Loka, Bled, Gorica, gde god je bio potreban lekar. Bili smo poslednja generacija koji smo radili kao lekari.

Anita Susuri: Kakav ste tretman dobili dok ste radili kao lekar u vojsci?

Nedžmi Zećiri: Sjajan. Imali su obzira, imali su poštovanja kao prema doktoru iako sam bio lekar opšte prakse. Postojale su tendencije od nekih vojnika da te upute po ćorsokacima što se tiče problema. Međutim, odrastao sam u toj zoni i shvatio sam tu tendenciju. To što sam bio fudbaler i lekar mi je pomoglo da ne ulazim u te vode koje su oni hteli. Rekao sam im: “Ja sam lekar, mogu pričati o medicini mogu pričati o sportu”. Bežio sam od problema, jer je bilo tendencija od strane srpskih vojnika. Ne od strane Slovena, jer sam više vremena [odslužio] u Sloveniji.

Anita Susuri: U kojem [fudbalskom] klubu ste igrali?

Nedžmi Zećiri: Prvi klub u kojem sam igrao je bio “Remont”. “Remont” u Mitrovici. Onda, “Radnički” iz Kragujevca, onda “Šumadija” iz Aranđelovca i tako neki po Srbiji...

Anita Susuri: Muslim d aje i Trepča imala.

Nedžmi Zećiri: I Trepča je bila, i Trepča. I tako neke, neke...

Anita Susuri: Da li ste igrali i za Trepču?

Nedžmi Zećiri: Da, neko vreme. Jedno vreme sam bio deo... imao sam srećom neke drugare kao Rafet Prekazi koji je jedan od najboljih fudbalera. U jednom razredu u gimnaziji, onda smo počeli u klubu “Remont”. “Remont” je u to vreme bio veoma dobar klub, mnogo veliki iz tog kluba su i svi igrači “Trepče” iz “Remonta”. To je bio period moje mladosti, moje mladosti.

Anita Susuri: Kad ste počeli u Trepči?

Nedžmi Zećiri: ‘84-’85. godina. Tu negde sam počeo i onda sam nastavio sa vojnom službom. Nakon što sam se vratio nastavio sma da radim u Zvečanu, nakon godinu dana. Tu sam radio u Zvečanu nekih dve-tri godine i prešao sam u Starom Trgu uz zahtev Aziza Abrašija i [Burhana Kavaje](#). Došli su jednog dana u lekarsku posetu i rekli: “Doktore, potrebno nam je da se prebacite u Stari Trg i tamo ćemo vam prvo dati stan, koji je u sklopu ambulate”, zajedno sa jednim mojim kolegom sa porodicom. Svejedno, ja sam se već oženio tada ‘85. godine. Imao sam suprugu i otišli smo u Starom Trgu. Uzeli

smo stan u sklopu ambulate. Pre je tako bilo sređeno. Lekari su spavali sa porodicama blizu ambulate. Bile su neke zgrade koje su pre Englezi davali, ne mi. Počeli smo da radimo, počeli su različiti procesi '88, je bio marš rudara za Prištinu. '89. godine još i štrajk rudara.

Anita Susuri: Prvo em zanima kako, na primer, kakvih je odluka bilo? Na šta su se žalili radnici? Kakav je bio posao?

Nedžmi Zećiri: Srećom ja sma ušao u rudnik nekoliko puta, jer je bilo mnogo povreda. Dok sam bio lekar desilo se nesrećnih smrti, kako mi kažemo, tokom bušenja rudara je pokrila velika količina rude i ubila ga je. Bušenje sa onim velikim mašinama. Onda oni mali vozovi koji su nosili rudu, to je ubilo mnogo ljudi, ubilo je rudare ili su se povredili. Često smo išli dole u rudniku nekoliko metara ispod zemlje, osmi-deveti horizont negde 1800 metara. Konstatovali smo smrt ili smo pomogli procesu rudara da ih transportuju gore. Da im damo prvu pomoć jer ih je ruda zakopala i nisu mogli da se kreću.

Tamo dole je radio i tehničar, dole u rudniku je bio u službi, medicinski tehničar. Onda smo mi s vremenom na vreme [išli dole]. Bilo je različitih povreda. Temperatura je takođe veoma visoka, ima i dosta vlage, ima i vode, ima i mirisa, ima situacija... desilo se da nisam prepoznao svog oca. Otišao sam da tražim od njega ko zna šta... trebalo mi nešto i kad sam otišao, tamo si skroz crn [zbog rudne prašine]. Dakle tamo svugde piše: "Srećno!" pre ulaska jer postoji opasnost po život i uslovi su bili teški u to vreme.

To je taj posao koji sam ja radio kao lekar. Gore u Starom Trgu u ambulanti smo pregledali i rudare i njihove porodice. To je bila ta vrsta ambulate gde smo radili za rudare i njihove porodice u toj zoni.

Anita Susuri: U kom delu je to bilo...

Nedžmi Zećiri: Ovo je u delu koji pripada Kosovu, sad je južni deo sa kombinatom. Zvečan gde sam prvo počeo u delu koji pripada Zvečanu, danas Srbi to upravljaju. Tu su livnica i rafinerija. Tu se topila ruda. Tu smo i dežurali u ambulanti gde smo imali i mnogo slučajeva trovanja olovom. Tamo gde se topila ruda, temperature su veoma visoke, 500-600, isparenja tih ruda pri topljenju ruda su trovala rudare. Trovanja olovom su veoma interesantna. Srećom, imao sam sreće da magistriram i doktoriram u Tirani iz oblasti: "Trovanje olovom u Starom Trgu, njihovi uticaji na mnoge faktore..."

Anita Susuri: Kakve su bile posledice koje su imali na primer?

Nedžmi Zećiri: Pa posledice su, zubi... govorim o delu Zvečana gde je livnica. U nervnom sistemu, para olova i drugih metala su im oštetile nervni sistem. Onda je većina imala oštećene zube, tako i kosti oštećene, jer se olovo vezuje za kosti, uglavnom i za nervni sistem. Ovo dvoje koje zovemo lokomotiva kostiju, nervni sistem, to dvoje najviše napada. Govorim o delu Zvečana gde je livnica.

Dok u Starom Trgu, bolest koju dobijaju rudari se zove silikoza silicijum dioksida. To su mikročestice koje napadaju respiratorni sistem pluća i oštećuju pluća. I ta bolest je poznata kao silikoza, spada u okvire profesionalnih oboljenja. Profesija im je to uradila zajedno sa tim drugim vrstama trovanja. Ali, u Starom Trgu u rudniku je silikoza, a u delu Zvečana gde se dešava rastopljenje imamo trovanje sa olovom. Akutne, koje nazivamo i hroničnima, ali su akutne najvažnije.

Anita Susuri: Da li su i doktori bili, na primer, da li ste vi ranije odlučili o vašoj specijalizaciji?

Nedžmi Zećiri: Da jer sam ja tu oblast specijalizirao '88. godine, tada sam uzeo specijalizaciju na Kosovu. Ovde sam započeo, prekinuli su mi onda sam nastavio sa mojim novcem zbog štrajka rudara '89. Onda sam nastavio u Zagrebu i '91. godine sam položio u Tirani, pardon '93. '91 sam bio u Zagrebu, počeo je rat i vratio sam se. Počeo je rat u Hrvatskoj i '93. godine sam otišao u Albaniji i dobio sam titulu specijalista profesionalnih bolesti u medicini rada iz Albanije, iz Medicinskog fakulteta. To je bio period kad sam ja uzeo specijalizaciju jer sam se udaljio s posla jer je štrajk počeo '89. Štrajk koji je bio, ako smem da predem na tu temu...

Anita Susuri: Da ali sam prvo htela da pričamo o maršu...

Nedžmi Zećiri: Da.

Anita Susuri: Počeo je '88...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: Nekoliko meseci pre štrajka...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: I bilo je pešačenja od Starog Trga do Prištine...

Nedžmi Zećiri: Prištine, tačno.

Anita Susuri: Mene zanima i vi kao radnik da kažem tog...

Nedžmi Zećiri: Da. Kompleksa.

Anita Susuri: Kako ste videli to dešavanje iz vašeg ugla?

Nedžmi Zećiri: Da iskreno ću ti reći, marš je bio jedno nezadovoljstvo među rudara zbog aktuelne situacije na Kosovu. Pokušajima promene ustava oduzeta je autonomija Kosovu i radničkoj klasi, kao i uvek, rudari su možda najsiromašnija populacija, ali su možda pametniji, vizionari, vide stvari malo drugačije. Ljudi kažu da je bilo politički, možda nisu imali vlast, možda su bili servilni sistemu u vreme bivše Jugoslavije.

Rudari su odlučili u svojim krugovima da naprave marš u znaku nezadovoljstva, peške do Prištine. Tu nisu hteli da uđu u autobus, pešačili su nekoliko sati od Starog Trga do Prištine i tamo su počeli, neku vrstu revolucije za podizanje svesti o politici Kosova u to vreme. Bili su [Azem Vlasi](#), [Kačuća Jašari](#), bili su neki drugi ljudi, Alji Šukrija² tamo unutar sistema.

Pokušali su da se eliminišu deo rukovodstva Kosova koji su bili servilni prema Srbiji i rečeno im je da se ne slažemo sa suprimiranjem autonomije Kosova. Kosovo je bilo autonomni deo Srbije, ali sa nekom saveznom jurisdikcijom. Ne kao republika, ali sa mogućnostima kao što su imale šest drugih republika i dve pokrajine. Rudari su prvi videli tu suprimaciju naših prava u digli su se na noge reagirali su. Počeli su marš i izrazili su svoja nezadovoljstva.

Mi kao lekari smo bili spremni. U to vreme smo marširali u slučaju ako nekome nešto zatreba, da im damo pomoć i hitna pomoć ih je pratila u slučaju ako se nešto desi, da se neko ne razboli, jer rudari su bili stariji ljudi nije bilo mnogo mladih.

Anita Susuri: Vi ste ih pratili sa hitnom pomoć?

Nedžmi Zećiri: Da, da, da. Da putem smo i mi išli, u pozadini da vidimo da li će neko da se povredi, da li nekome treba neka pomoć.

Anita Susuri: Da li je bilo nekog incidenta?

Nedžmi Zećiri: Ne, srećom ne. Srećom nije bilo.

Anita Susuri: Većina rudara nam je rekla da, na primer da su rudari pešačili sa random odećom...

Nedžmi Zećiri: Tako je, tačno.

Anita Susuri: Čak je i većina njih imala te neprikladne radne čizme...

Nedžmi Zećiri: Tačno, tačno.

² Alji Šukrija (alb. Ali Shukriu; Kosovska Mitrovica, 12. septembar 1919. - Beograd, 6. januar 2005.) bio je učesnik Narodnooslobodilačke borbe, društveno-politički radnik SFR Jugoslavije i SAP Kosova.

Anita Susuri: Da li se sećate...

Nedžmi Zećiri: Da bilo je povreda nogu što nije bilo nešto ozbiljno, ali normalno da hodaš deset sati sa tim čizmama na nogama, normalno da će biti nevolja, problema, nevolja, sigurno problema. Oni nisu hteli mnogo da se eksponiraju da kažu: “Ja sam bolestan”. Njihov cilj je bio da idu dalje, da zaštite prava Albanaca i nisu mnogo razmišljali u njihovim životima. Nisu mislili ni o njihovom zdravlju. Mislili su o budućnosti njihove dece.

Drugi Deo

Anita Susuri: Nakon nekoliko meseci pošto se situacija nije sredila, politička situacija...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: Počeo je i štrajk. Zanima me sad i vaša tačka gledišta i kako se desio ceo događaj, onako kako ste vi videli ako možete da opišete?

Nedžmi Zećiri: Da štrajk rudara ako nisam zaboravio, jer je prošlo mnogo vremena, počelo je negde 20. februara '89. godine. Mnogo se toga desilo unutar osam dana, da ne mogu za ovako kratko vreme da ispričam. Odlično se sećam kako je tekao događaj. Bio sam protagonista, bio sam glavni lekar tu. Radio sam u Starom Trgu i tog dana kad je štrajk počeo bio sam u prvoj smeni.

Oko 8:00 sati došla je informacija, jer je ambulanta blizu rudnika tu, rekli su: “Rudari su ušli u štrajk”. Otac mi je bio živ, majka i cela porodica. Oni su živeli u Mitrovici. I kažu: “Počeo je štrajk rudara. Rudari su nezadovoljni. Od danas su ušli u štrajk i dali su reč da neće izaći bez ispunjenja nekih njihovih zahteva”. Počeli su oko 8:00. Ja sam oko 8:00 sati dobio vest da se to desilo.

Prvo mi smo nastavili naš rad u ambulanti koja je bila u Starom Trgu i postepenu se nametnula potreba da budemo deo toga, jer su s vremena na vreme dolazili rudari, bilo je i bolesnih. Jedan od njih, bio je jedan inženjer sa epilepsijom i došao je gore. Jer je inženjer nadgledavao rad rudara, rudari nisu hteli da rade, štrajkovali su. On inženjer, ne znam da li je živ ili ne, došao je, imao je epilepsiju i pružili smo mu prvu pomoć u ambulanti u Starom Trgu.

Kasnije se nametnula potreba da se siđemo dole, da vidimo gde rudari. Bili su po različitim horizontima i gledali smo da li su u dobrom stanju. Počeli su da ne jedu, da ne piju ništa. Neka vrsta štrajku gladi, nezadovoljstva sa njihovim zahtevima. Alarmiralo se Kosovo, alarmiralo se Jugoslavija, Srbija i široko evropsko i svetsko mišljenje jer je počeo veliki štrajk rudara u Starom Trgu. Mi smo im se kao lekari pridružili, jer smo tu bili i službeno da pomognemo rudarima u slučaju ako im nešto zatreba.

U početku su bili umorni, iscrpljeni. Jedne noći, dve, počelo je, situacija i njihovo zdravstveno stanje se pogoršavalo. Neke smo poslali u Mitrovicu, ali oni nisu hteli da idu u Mitrovicu. I oni koji su bili najbolesniji su hteli da tu ostanu. Spontano se formirala jedna ambulanta u menzi, u restoranu rudara. Tu su počeli da skidaju one stolice i da postavljaju pacijente po nekim ćebima, dali su im neke stvari, neku infuziju, neku inekciju, neku pomoć šta god im je potrebno. Ambulanta se spontano formirala, jer je počelo da bude sve više njih.

Mi smo davali pomoć i [unutar] rudnika. Desilo se tu jer nije hteo da dođe gore u ambulanti. Rekao je: “Ne, ja neću da se odvajam od drugova! Da dođem gore da se komotno ispružim, a moji drugovi da ostanu [dole]”. Čak su neki formirali ambulantu sa nekih 20, 30, 40 kreveta. Niko nije hteo da ide za Mitrovicu, jer su tamo bili neki lekari Albanci, neki lekari Srbi koji su bili protiv štrajka rudara i protiv... i maltretirali su ih. “Neću više da idem”, nijedan od njih.

Sa pomoći koju smo im mi dali, doktori koji smo radili tu, medicine sestre i drugi tehničari, kasnije je došla pomoć i iz Prištine, iz Medicinskog fakulteta, ali mi smo podneli najglavniji teret. Tu je bilo i špijuna, doktori Albanci, bilo je njih koji danas žive u Beogradu, ima Albanaca. Danas su u Beogradu jer su radili i delovali u suprotnosti sa našim vrednostima koje smo imali. Međutim, mi smo nastavili da pomažemo procesu.

Onda smo nabavili i neke krevete iz ovih blokova gde su živeli samci. Pacijenti su infuzije i sve ostalo tu dobijali, tu su dobijali. Čak, jedan, možda je preminuo, jedanom rudaru smo dali bananu da pojede, rekao je: “Ja nisam amjmun” rekao je, “nisam majmun. Ni pomarandžu”, (smeje se) rekao je: “nemojte mi davati to. Ja idem dole, neću više da ostanem ovde, [idem] dole”. Tako bolestan se vratio dole. Dakle, to je bio period od sedam-osam dana gde smo kao doktori govorili o alarmantnoj situaciji na konferencijama koje smo održavali tamo dole.

Nešto kasnije, došli su i ovi, neki iz Srbije su posetili Trepču i posetili je, ministar zdravlja u to vreme Jugoslavije bio je jedan Makedonac, jedan Janko Obočki³. Na Kosovu je bio [Skender Bošnjaku](#), koji je i danas živ i još uvek radi. Sa njim smo se dopisivali o situaciji, akceptirali smo stanje, sa njihovom pomoću. Bilo je ljudi, bio je ministar zdravstva Kosova. Sa njim smo dobro prošli, izvanredno, i dan danas mu se zahvaljujem, jedan dobar čovek. Zajedno smo organizovali rad.

Anita Susuri: Muslim d aje bilo mnogo, na primer, i iz Slovenije, Hrvatske koji su ponudili pomoć.

Nedžmi Zećiri: Da. Nudili su. Čak je i ministar Hrvatske nažalost zaboravio sam njegovo ime, i iz Slovenije su došli nudili pomoć, dakle ministar zdravstva. Dolazile su ekipe koje, novinari oji su alarmirali o situaciji, iz Slovenije i dalje, iz Srbije ne. Imali smo pritiske od ljudi da ih ne lečimo tu, nego

³ Janko Obočki (Debar, 20 tetor 1935) - bivši makedonski hirurg, neurohirurg, premijer i ministar zdravlja SFRJ i SR Makedonije.

da njih vodimo da se pregledaju u Mitrovici. Međutim, mi uprkos pritiscima koje smo imali od naših direktora i od... nismo stali, nastavili smo posao sa rudarima.

Sedam dana, čuo sam o mojoj ćerci, Niti, čuo sam jer mi je supruga rekla... Živeli smo u Starom Trgu, kaže mi: "Nita nam je mnogo bolesna". Mene su zvali u rudniku i pustio sam stetoskop i otišao direktno dole. Dakle, nisam ni mogao da obidem moju ćerku jer su me dole zvali: "Dođi hitno". To je bio period koji danas dosta doživljavam na poseban način. [To je bilo] vreme, vreme, teško vreme.

Danas je lako izaći na demonstraciju da bi se suprostavio našem sistemu, ali da se suprostaviš srpskom sistemu to je bilo... jer smo imali automate [oružje], Kosovo opkoljeno. Danas je lako da izađeš na protest i da gađaš premijera, vrlo lako. Tako. Bila je jako alarmantna situacija, jer su pacijenti, rudari nisu hteli da jedu da piju, [bili su] revoltirani. Ali na kraju se politička klasa Kosova prevarila od strane Jugoslavije, prevarili su rudare da bi izašli. Ovaj se sklanja iz funkcije, ne ovaj se sklanja s funkcije.

Rudari su uhapšeni, štrajk se završio. Rudari po zatvorima, rudari po sudskim procesima, bez posla, u siromaštvu. To je bio period '89. i štrajka. Ako sam više-manje elaborirao, to je to.

Anita Susuri: Da, ali me zanimaju još neki detalji, jer na primer, svaki, svaki, mogu reći da je svaki rudar pomenuo da kad su izašli sa zakrpama...

Nedžmi Zećiri: Tako je, na očima da. Dole je mračno sa veoma slabim svetlima. Oni ljudi kad su izašli odmah su im trebale zakrpe. Odmah u saradnji sa ministrom zdravlja i još nekoliko Hrvata, odlučili su: "Bolje je da se zašтите od svetla jer mogu oštetiti oči". Svi su izašli sa zaštitnim zavojima, jer se desilo da osam dana i osam noći on nije video. U rudniku je mračno, ima onih neonskih svetla, one su slabe. Nakon toga je usledio period kada su većinu postepeno uzimali, hapsili i maltretirali po bolnicama i... naše mračno i zlo doba. Istina je to što govoriš. Trebali su da izađu napolje sa zavojima da bi zaštitili oči.

Anita Susuri: Da li se sećate koliko im je dugo trebalo da izađu? Jer je bilo 1300 rudara.

Nedžmi Zećiri: Pa, Bogami pravo da ti kažem jedno sedam, osam, deset sati je trajalo, trajalo je. Ali bili smo dobro organizovani. Srećom nijedan nam nije preminuo u rudniku. Bilo je rudara kome je neko od porodice preminuo, i nisu otišli na sahranu, nije hteo da napusti drugove. Bila je jedna reč, jedna besa⁴ tu, razumeš? Danas to ne postoji. Rudari da budu organizovani više od naše političke klase. Danas je to mnogo čudno, veliko čudo! Jer tu nije niko imao lični interes, tu je bio narodni interes. I to je razlika tog perioda i današnjeg.

⁴ U albanskom običajnom pravu, besa je reč časti, vere, poverenja, zaštite, primirja itd. To je ključni instrument za regulisanje individualnog i kolektivnog ponašanja u vreme sukoba.

Anita Susuri: Zanima me i vi kao doktor, kakva je bila promena stanja kod rudara iz dana u dan? I psihičko stanje ali i fizičko.

Nedžmi Zećiri: Psihičko i fizičko stanje se danima pogoršavalo, dakle mi u to vreme, pričaću samo o jednom pitanju govori koji su rudari održavali u rudniku kad su u poseti rudarima bili jugoslovenski lideri, to danas ne može da održi nijedan naš političar. Nijedna beleška, samo njihove reči.

Dok je jednog momenta, jedan od, jedan Murselj Haziri mislim da je negde u inostranstvu i pita ga jedan Radiša Gačić⁵ je bio, bio je u funkciji Hrvat, kaže mu: “I moj otac je bio rudar”, kaže mu: “da li si i ti rudar jer jako lepo pričaš”, njemu. “Da. da” kaže, “i moj je otac bio rudar, ali ja znam da čitam i pišem”, kaže: “Ne verujem ti da si rudar”. Kaže: “Ne veruj mi da sam rudar”. Oni nisu mogli da se ubede da ima rudara koji su pametni i sposobni. Mislili su da su svi nepismeni.

Anita Susuri: Da li ste bili tu kada je dolazila neka delegacija?

Nedžmi Zećiri: Da, da. Ispraćali smo ih, na primer, liftom. Ušli su zajedno sa Radišom Gačić i Stipe Šuvarom⁶, Hrvatom. U to vreme Stipe Šuvari, jedan funskioner. I ušli smo u liftu zajedno. I jedan mu kaže: “Bogami, rudari neće da nas puste da izađemo”, kaže: “Stvarno?” Uplašio se onaj Stipe Šuvar i Radiša Gačić i neki drugi koji su bili.

Otišli smo u rudnik držali su govor dva-tri rudara. Oni su toliko bili emotivni, za dobro, ili za loše, to su ti rudari. Održali su govore u takvom nivou, da je u jednom momentu jednom rudaru pozlilo i pao je, onesvestio se. Tu smo mu dali pomoć, ja sam ih tu sam reanimirao. Isa Ćosja je imao fotografije tokom reanimiranja, možda su mu to oduzeli vremenom, Isa Ćosja je bio režiser. Bio je tu prisutan jer se to snimalo, taj momenat da bi se kasnije dokazalo da su došli lideri Jugoslavije da posete rudare.

Međutim oni su rekli: “Nećemo izaći”. Onaj Stipe Šuvari kaže: “Oni će stvarno održati reč, jer je moj otac”, rekao je: “bio je rudar i rudari su prva ruka ljudi koji vide stvari”. To je bio taj period. Mi smo posle nastavili sa radom još malo. Dali su nam otkaz, negde...

Anita Susuri: Šta ste vi mislili da će se desiti? Videli ste posledice štrajka, videli ste...

Nedžmi Zećiri: Rudare i neke od lidera su uzeli u zatvor i osudili su ih na nekoliko meseci zatvora. Nas, sa nekoliko kolega nas je uzela policija i rekli su nam: “Ko vam je rekao da formirate ambulantu tu? Zašto ste im diwali tu pomoć a niste ih odveli [u bolnici u Mitrovici]?” Mi smo im objasnili da je to bilo spontano, nije bilo isplanirano.

⁵Radiša Gačić, sekretar Predsedništva Centralnog Komiteta Saveza Komunista Srbije.

⁶Stipe Šuvar (17. februar 1936. - 29. jun 2004.) je bio hrvatski političar i sociolog koji je važio za jednog od najuticajnijih komunističkih političara u Savezu komunista Hrvatske u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj za vreme Jugoslavije i kasnije u modernoj Hrvatskoj.

Trebalo je vremena, nekoliko dana smo išli u policijsku stanicu sa dva-tri prijatelja na ispitivanje, “Kako se sve desilo?” Ali, srećom, možda nas je spasilo prisustvo tadašnjeg ministra Jugoslavije, dolazio je i on tamo da ih obiđe, i naš ministar Skender Bošnjaku, i mi smo tamo bili zaposleni kao lekari. Naša obaveza je bila da damo pomoć. Tako da, što se tiče toga zato nas nisu ni osudili, mislim sa zatvorom ili tako nešto. Ali kada je došlo vreme da odu sa posla, mi smo bili otpušteni, bili smo otpušteni i ostali smo bez posla.

Anita Susuri: Da li ste vi bili tu kada se desio drugi štrajk? Bio je još jedan štrajk?

Nedžmi Zećiri: Da, da. Bio sam, tu sam bio...

Anita Susuri: Kad su ih silom izvukli.

Nedžmi Zećiri: Silom su ih izvukli, ušli su sa policijom i sklonili su ljude sa rudnika uzeli ih.

Anita Susuri: Oni nisu imali ni pomoći, nit ništa...

Nedžmi Zećiri: Ne, ne, ne, ne. Sami su ih uzeli i odveli u policiju. Sistem je bio drugačiji, jer ih je bilo manje drugi put.

Anita Susuri: Bio je i nasilni direktor tada?

Nedžmi Zećiri: Da, da znam. Šalja ako ne grešim. Šalja ali zaboravio sam mu ime. Ti znaš jer si istraživala proces paske njohuri se e ke huluntu procesin (smeje se). Znam da je bio nasilan direktor.

Anita Susuri: Mislim da je bio u funkciji do '90. godine...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: Ali zanima me kako je išlo jer je većina rekla da nakon štrajka rad više nije tekao u normalnosti.

Nedžmi Zećiri: Ne, normalnosti više nije bilo. Ovi nasilni radnici, radnici ovako, servilni direktoru. Razbilo se ono jezgro. Nama su dali neka dokumenta: “Da li private srpsku državu?” Mi smo informisali i naš nezavisni sindikat, bio sam predsednik. U Bajgori smo formirali sindikat. Bili su neki od mene stariji lekari, prišao sam im: “Ne mi ne smemo, ne možemo”. I u Bajgori kod kuće jednog medicinskog tehničara formirali smo Nezavisni sindikat Medicine rada Trepča. Poslali smo direktoru, i direktor je bio Makedonac, rekao je: “Nemojte tako Srbija je jaka”, rekao sam: “U redu neću biti deo sindikata”.

Nažalost par Albanskih doktorka se nisu pridružile našem sindikatu. Formirali smo naš sindikat koji je funkcionisao, većinu su nas udaljili s posla, neki su ostali na poslu. Bila je dužnost da li prihvatamo Srbiju kao [našu državu], bilo je u suprotnosti sa radnim mestom. Ostali smo bez posla, nastavili smo sa našim sindikalnim radom, političkim i bilo je i vrlo odanih ljudi koji se nisu klanjali. Sve su ostavili da bi nastavili svoju misiju i da napuste Srbiju, to je bio period...

Anita Susuri: Sada me interesuju '90te kako se nastavilo za vas? Bez posla...

Nedžmi Zećiri: Da, mnogo problematične. Organizovali smo se oko sindikata, ja sam bio i deo Nezavisnog sindikata medicine, u Predsedništvu Kosova, sa pokojnim doktorom Bajramom Redžepijem⁷ i sa nekim drugim kolegama smo formirali Nezavisni sindikat zdravstva na nivou Kosova. Trudili smo se da organizujemo i pomognemo nekim kolegama. Mi smo se posle organizovali i otvorili jednu ambulantu koja se zvala humanitarna ambulanta. Bio je doktor Bajram Redžepi, bivši premijer...

Anita Susuri: U Mitrovici jel da?

Nedžmi Zećiri: U Mitrovici, u Mitrovici smo živeli. Ljude su udaljivali sa bolnica i drugih centara i formirali smo jednu bolnicu koja se zvala Humanitarno-narodna [Bolnica]. Formirali smo tamo negde u Tavniku, u naselju Mitrovica. Tu smo radili 24 sata. Formirali smo i davali smo pomoć. Laboratorija je radila, svi su se lekari angažovali, danju i noću 24 sata. Uradili smo veliki posao u to vreme. Plus smo putem sindikata pomagali nekim lekarima sa njihovim porodicama koji nisu imali mogućnosti da...

Ja sam radio tu u ambulanti, čak sam radio i u jedan... bio sam specijalista i radio sam, prodavao sam lekove u jednoj apoteci da bi održao porodicu. To je bio jedan težak period bez posla. Kasnije se otvorila i ambulanta "Majka Tereza". Tu sam bio aktivan i bio sam direktor tri ambulante: jedna u Košutovo, jedna u Mitrovici i jedna u, dve u Mitrovici u Bairu. Tri ambulante koje su putem udruženja sa bazom u Prištini, ogranak u Mitrovici i davali smo zdravstvene usluge. To se desilo '93-'94-'95. godina.

Radili smo aktivno u ambulanti "Majke Tereze". Ja i moja supruga se aktivirala. Ona je lekarka i druge kolege. Svi smo radili u ambulante "Majke Tereze" i u narodnoj ambulanti u Mitrovici besplatno. Samo što smo dobijali pomoć makarone, pasulj i tako neke druge namirnice koje nam je davalo udruženje "Majka Tereza". Ali plate nismo imali.

Anita Susuri: Tako ste mogli da živite na taj način?

⁷ Bajram Redžepi (3. jun 1954 - 21. avgust 2017), bio je kosovski političar koji je bio prvi izabrani posleratni premijer, a kasnije i ministar unutrašnjih poslova Kosova i poslanik u Skupštini Kosova. Bio je član Demokratske stranke Kosova (PDK).

Nedžmi Zećiri: Pa, u to vreme sa velikim poteškoćama. Život je svakakav, ali preživeli smo sa namirnicama koje smo uzimali od “Majke Tereze”. Rekoh, da sam radio i u jednoj apoteci, imao sam platu 300 maraka ako se ne varam. Kod nekih koji su otvorili apoteku sa ovim i sa tom pomoću smo živeli, radili smo. Imao sma malu decu, živeli smo na severu Mitrovice.

Čak smo ja i moja supruga radili u srednjoj medicinskoj školi Mitrovice, po kućama⁸ smo održavali nastavu. Takođe sam aktivan deo obrazovanja. Radili smo mnogo i na tome. Dakle, u narodnoj ambulanti u Mitrovici, u ambulanti “Majka Tereza” i u obrazovanju. To su bile tri stvari na kojima smo radili za to vreme.

Anita Susuri: Kako je bilo raditi u školama-kućama?

Nedžmi Zećiri: Mnogo teško. Loši uslovi. Velika volja, ali je policija stajala na prozoru. Vadili su nas: “Šta radite ovde?” Eto tako sa takvim problemima smo se suočavali. Nevolja koliko hoćeš.

Anita Susuri: Da li je mogao da se vodi normalan proces učenja?

Nedžmi Zećiri: Do nekle da. Do nekle da. Ne mogu reći da smo radili ko zna šta, ali proces nismo nikada zaustavili. Po kućama smo održavali nastavu, na školama. Pričam o medicinskoj školi u Mitrovici, tu sam radio. To je bilo to.

Anita Susuri: Kakve su bile godine, ‘98. već, kako d akažem, od ubistva Jašarijevih već je počeo rat...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: Došlo je do većeg intenziteta rata. Kako je bilo za vas?

Nedžmi Zećiri: Teške godine, vrlo teške. Osećao se miris rata. ‘98. godine je počeo taj proces, možda i ‘97. ne sećam se toliko. Počele su ove gerilske jedinice predvođene od strane Zahir Pajazita⁹ i njegovih drugova, preko raznih policijskih stanica na Kosovu, više da oni Srbi koji su bili stroži policajci da odu i da ih napadnu. Dakle, Zahir Pajaziti sa drugovima. I situacija je počela da se pogoršava, život i posao je počeo da bude u opasnosti.

Međutim, mi smo nastavili sa našim životima. Nismo izašli van države iako smo mogli, ponudili su nam, ali nismo se osećali duhovno dobro da ostavimo Kosovo u to vreme iako je bilo teško vreme. Ja i

⁸ Do 1991. godine, nakon što je zakonodavstvo Slobodana Miloševića proglasilo srpski jezik kao službeni jezik Kosova i uklanjanja svih albanaca iz javnih službi, albanci su takođe bili isključeni iz škola. Albanci su reagovali tako što su stvorili paralelni sistem obrazovanja uglavnom u privatnim kućama.

⁹ Zahir Pajaziti (1. novembar 1962. - 31. januar 1997.) je bio albanski komandant Oslobođilačke vojske Kosova (OVK). Bio je prvi komandant OVK, poznat kao “Prva puška slobode”. Ubijen je 31. januara 1997. u borbi protiv srpskih snaga.

supruga smo oboje mogli da izađemo vani zajedno sa dvoje dece. Komotno su nam ponudili priliku da odemo kao lekari koji su izgubili posao, ali ne, ostali smo na Kosovu. Počeli su procesi oružanog suprotstavljanja našeg naroda i mi smo bili aktivni deo tog procesa, zajedno sa suprugom.

Tokom rata, problemi su odmah počeli '98 - '99, rat. Za to vreme smo još živeli u Mitrovici sa dvoje dece, iznajmljivali smo stan jer nam više nisu davali stanove, ostali smo bez stanova. Živeli smo pod kirijom, u severu, da na severnom delu. Tu smo imali aktivnosti svakog dana sa drugovima, imali smo sastanke, imali smo... i počeo je veliki rat. U Drenici je počelo ranije nego igde, i u Mitrovici se čuo taj miris.

Mi smo se angažovali sa doktorom Bajramom i sa drugim kolegama da budemo aktivni i počeli smo da idemo u Šalji, išli smo redom, išli smo redom. Više su išli hirurzi i ortopedi, ali i mi kao specijalizanti smo išli u Šalji, po regionu sa dežurstvom. Tokom rata...

Anita Susuri: Otišli sta da vojnicima date...

Nedžmi Zećiri: Da, da, pomoć, da. Ali i tokom rata kad su počela bombardovanja NATO-a, počelo je negde 24. marta. U to vreme smo bili na severu [Mitrovice] i u opasnosti koliko hoćeš. Živeli smo blizu bolnice, na severnom delu su mi bili i roditelji. Te noći su ubili Ljatifa Berišu, poznatog pisca i aktivistu DSK¹⁰, Agima Hajrizija sa sinom, koji je bio drug iz razreda mog sina. Ubili su i neke druge 24. marta te noći kad su počela bombardovanja, ubijanje Albanaca.

Te noći smo ostali na severu. Poveo sam i svoje roditelje koji su bili u stanu i odseli sa nama u stanu koji sam iznajmljivao. Sutradan smo sišli, ostavili ono što imamo sa svim malim koferima i krenuli u južni deo. Tamo smo otišli u Tavnik, odnosno naselje gde smo imali rodbinu. Onda smo otišli u Žegrovo da posetimo rodbinu, jer otac od supruge tamo ima rođake i prijatelje. Ostavili su nas i tamo na nekoliko nedelja.

Za to vreme tamo je bila ambulanta koju je doktor Bajrami organizovao sa još nekim kolegama. Supruga i ja, supruga je bila kod dece, asistirao sam doktoru Bajramu u ambulanti pet-šest dana. Ovo se desilo u poslednjoj nedelji sa rizicima, premeštanjem sa jednog stana u drugi. To je bilo u ovom periodu. I odlučili smo, bili smo ugroženi, šta da radimo? Nismo imali gde više. Jednostavno bio sam sa dvoje dece, sa roditeljima, sa bratom.

Počeli smo da se krećemo i kaže doktor Bajram: "Do dva sata 2:00 noću [ujutru] i više nismo u ovoj ambulanti, ti si zajedno sa decom, roditeljima, ženom vidi nađi neko rešenje gde možeš, kako možeš. Moja supruga nije ovde, ćerka mi nije ovde na Kosovu. Imam pištolj, imam dve bombe, imam eksploziv na rukama neću im pasti na ruke. Za mene je lakše", [rekao je] doktor Bajram. Bio je veliki čovek, veliki patriots kakvog nema, malo ima takvih.

¹⁰ Demokratski savez Kosova je politička stranka osnovana 1989. godine.

Mi smo se razišli, pozdravili smo se. Uzeo sam Agnesu otišli smo do stanice da vidimo da li ima kretanja za negde, bilo je autobusa za Makedoniju. Doneo sam odluku zajedno sa porodicom da odemo i bežimo za Makedoniju. Supruga je otišla, majka joj je i dalje bila na severu. Molila je: “Ajde bre, ajde!” Ona je preminula posle rata ovde u Prištini. “Ne”, rekla je: “imam i neku decu u Prištini, ne mogu njih da ostavim”. Razdvojeni.

Prešli smo u Makedoniju jednu noć, dve i nastavili za Nemačku. Bili smo zabrinuti sa porodicom... posle dve-tri nedelje dobio sam pasoš da se vratim i vidim šta se dešava. Ostala je moja žena, deca i ostali članovi porodice. Nisam se više vraćao u Nemačku. Odmah sam našao nešto, Francuzi su bili u severnoj Mitrovici, a Albanci su počeli da rade u ovim institucijama, mi kao lekari. I ja sam ušao u jedan stan Srba, na severu nismo imali gde da uđemo. Pričam o južnom delu, blizu mesta gde je danas dom zdravlja u Mitrovici. I rekao sam supruzi: “Uzmi decu, ukrcaj se u avion i dođi”, i ona je došla nakon tri nedelje.

Počeli smo zajedno da radimo u bolnici u Mitrovici. Išli smo autobusima jer drugačije nisi mogao. Uz pomoć ovih iz UNMIK¹¹-a koji su nas vodili, veoma delikatna situacija. Bog nas je spasio da nas Srbi ne ubiju u to vreme, jer i dalje nismo znali mislili smo da smo osvojili celo Kosovo. I nastavili smo da radimo, došlo je vreme demonstracija problemima sa Srbima, bolnica Mitrovice se zatvorila. I nakon četiri-pet dana sam odlučio da dođem u Prištini i nastavim posao i život.

Dve godine sam putovao od Mitrovice do Prištine, a onda sam se preselio ovde sa porodicom, gde nastavljam da živim i radim u Univerzitetskom kliničkom centru Kosova zajedno sa suprugom koja je profesor i doktor fizioterapije. [Živimo] Zajedno sa naše dvoje dece.

Anita Susuri: Interesuje me još nešto u vezi rata...

Nedžmi Zećiri: Izvoli.

Anita Susuri: Bile su neke kolone u Mitrovici kada su terali ljude sa svojih domova...

Nedžmi Zećiri: Da.

Anita Susuri: Vama se to nije desilo?

Nedžmi Zećiri: Ja sam izašao rano od mesta gde sam bio, jer sam stalno bio okružen Srbima tu. U koloni ne, ja sam odmah izašao iz kuće, dakle 25, marta, 26. Otišao sma na južnom delu [Mitrovice] i pridružio sam se doktoru Bajramu i lečenju obolelih.

¹¹ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu.

Anita Susuri: A kakvo je bilo putovanje do Makedonije? Kakav je bio put?

Nedžmi Zećiri: Da Bože da niko ne doživi takav put. Pričam zbog straha, jer nam se ništa nije desilo. Međutim, policija nas je zaustavljala i paramilitarci i plašio sam se za mlađu ćerku i za druge ljude, jer je autobus bio krcat. I jedna neprijatna situacija. Imao sam sa sobom i brata sa suprugom i decom, ali ćerka mi je bila razvijena, plašio sam se jer su te uzimali van autobusa i više nisi video svoju porodicu. Do Skoplja, muslim do Elez Hana sa sto peripetija, sto peripetija. Srećom spasili smo se od najgoreg, srećom.

Anita Susuri: A kad ste se vratili iz Nemačke, kako ste pronašli mesto? U kakvom stanju?

Nedžmi Zećiri: Jedno stanje, da kažem, osećao se miris pepela da kažem na onom narodnom žargonu, miris gorenja, miris prašine, mnogo rušenih stvari. Mislim da sam ovde u Prištini došao 5. jula [1999.] i svratio sam u Mitrovici da posetim sestru na južnom delu. Jednu noć sam prespavao kod tetke u Prištini, sutradan kod sestre i onda sam posetio i taštu na severu. Ona je pokojna ostala tu veoma stoički, nije nikad htela da napusti kuću. Tu je ostala tokom celog rata, na severu među Srbima. Ali srećom se spasila, srećom se spasila.

Anita Susuri: Rekli ste da danas živite u Prištini i ovde ste nastavili sa radom...

Nedžmi Zećiri: Da.

Anita Susuri: Imate i vašu decu...

Nedžmi Zećiri: Tako je.

Anita Susuri: Kako vam sad teče život?

Nedžmi Zećiri: Donekle zadovoljavajući život jer politička klasa na Kosovu ne radi kako bi trebalo. Oni traže svoje lične interese i interese svojih stranaka. Nismo ih zamišljali u ovakvom stanju. Vratio sam se iz Nemačke sa puno volje, na [Volksvagen] Golfu 2. Došao sam iz Nemačke preko Italije i bio sam veoma srećan. Bio je dugačak red ljudi. Trebalo mi je 10-15, 20 sati da stignem u Prištinu iz Drača, a ovu situaciju nisam zamišljao, nisam zamišljao, kao ni većina ljudi. Čak je i rečnik ljudi u parlamentu ograničen.

Jedan rudar može dati lekcije ovim ljudima. Kažem ti najiskrenije. To je sramota, žalosno da se bave sa sami sobom u Parlamentu Kosova, i u inat jedni drugih da ne idu dalje sa zakonima i da se ne odobravaju zakoni Kosova. To je to. Političke stranke kao da su se formirale da za sebe srede stvari, svoje stvari. Vidite egzodus mladih ljudi danas, to je za plakati što svakodnevno putuju za Evropu, kroz razne mogućnosti, samo da bi mogli da napuste Kosovo. Nema reda, nema pravila, nema zakona,

nema pristojnog zaposlenja, samo preko veza i klanova. To je problem koji će nas jednog dana mnogo koštati, ali takav je život.

Anita Susuri: Gospodine Nedžmi, ako hoćete još nešto da dodate na kraju.

Nedžmi Zećiri: Ja nemam šta da dodam samo se nadam da će politička klasa da dođe sebi i da radi za državu a ne za svoju vlast. Osvajanje sopstvenog naroda vrlo je lako za svaku moć. Ali država mora da poveća nivo i kvalitet i da ispuni *amanet*¹² onih koji su dali život, moraju raditi malo drugačije. Nadam se da će politička klasa doći sebi i svi oni koji će se u budućnosti baviti politikom.

Anita Susuri: Hvala vam puno za vreme.

Nedžmi Zećiri: Hvala vam što ste me vratili u veoma zanimljivo vreme, srdačno vam se zahvaljujem.

¹² *Amanet* je bukvalno poslednja volja, ali u albanskoj usmenoj tradiciji ima svetu vrednost.